

Passend onderwijs voor hoogbegaafden

Hoogbegaafden gelukkig in de klas?

Als leerkracht wil je ook hoogbegaafde leerlingen passend onderwijs bieden. Waaraan dient dit te voldoen? Hoe zorg je dat de onderwijsaanpassingen die je hiertoe maakt werken?

Renata Hamsikova

is ECHA Specialist in Gifted Education en schreef onder andere de publicatie *Hoogbegaafde kinderen versnellen niet*

De laatste tijd lijkt er meer aandacht te komen voor hoogbegaafdheid (zie bijvoorbeeld de websites www.passendonderwijs.nl en www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoekrijgtmijn-hoogbegaafde-kind-onderwijs). Op zich een goede ontwikkeling. Het valt mij als specialist op dat veel scholen en leerkrachten goede bedoelingen hebben en dat ze ook hoogbegaafde leerlingen passend onderwijs willen bieden, maar dat ze dit vaak inefficiënt aanpakken. Het resultaat kan dan zijn dat je toch niet de juiste doelgroep bereikt en dat de onderwijsaanpassing niet werkt. Heb je hoogbegaafde leerlingen in je klas of vermoed je dat één van de leerlingen hoogbegaafd is? Zijn deze kinderen gelukkig op school? Het is goed om in gesprek te gaan met de ouders en na te denken over hoe je deze leerlingen zo goed mogelijk kunt begeleiden. Dit artikel helpt je op weg.

Meten is weten?

Het is belangrijk om te beseffen dat er geen enkele absoluut correcte manier bestaat om hoogbegaafdheid in een definitie te vatten. Het is zo abstract, omdat het meten van hoogbegaafdheid heel subjectief is. Er bestaan standaardtests, maar de interpretatie van de resultaten is mensenwerk. Bovendien kunnen de testresultaten beïnvloed worden door subjectieve kenmerken van de geteste personen. Zo hebben bijvoorbeeld te weinig slaap, faalangst, perfectionisme, wel of geen klik met de tester, verkoudheid en dat soort zaken invloed op de uitkomsten van de test. Dat geldt voor alle leerlingen, maar zeker ook voor hoogbegaafden. Meten van intellectuele capaciteiten is iets heel anders dan het meten van een gewicht of lengte.

Hoogbegaafdheid is een manier om te kijken, een woord dat uitdrukt waarom sommige individuen anders zijn dan van een gemiddeld mens verwacht wordt. Hoogbegaafdheid uit zich in bepaalde karakteristieken en gedragingen. Hoogbegaafde kinderen onderpresteren bijna altijd op school en vaak ook tijdens een IQ-test. Door hun goede sociale vaardigheden, empathie en de behoefte om het goed te doen, kijken ze wat van hen verwacht wordt en daar handelen ze naar. Bij een toets of test is het niet anders. Het is daarom heel moeilijk om objectief te meten welke capaciteiten een hoogbegaafd kind heeft. Hiervoor is een specialist nodig die veel met hoogbegaafde kinderen werkt. In de wetenschappelijke literatuur wordt gesproken over *clinical knowledge*. Een specialist met veel praktijkervaring kan meestal zonder een IQ-test inschatten hoe hoogbegaafd een leerling is.

Individuele aanpak

Hoogbegaafde kinderen leren niet goed volgens de gebruikelijke manier, die voor de gemiddelde leerlingen wel goed werkt. Zo hebben ze bijvoorbeeld vaak baat bij het loslaten van de (reken)methodes en leren ze aan de hand van kerndoelen, zoals op de middelbare school een kerndoel per twee of drie weken. Daar wordt ook één onderwerp per hoofdstuk behandeld. Dit betekent dat iedere hoogbegaafde leerling een individueel leerplan nodig heeft. Als meer leerlingen in een klas een individueel leerplan hebben (om welke reden dan ook), durven hoogbegaafde leerlingen eerder zichzelf te zijn en dus hun werkelijke potentieel te laten zien. In een gemengde klas zijn hoogbegaafde leerlingen namelijk vaak niet in staat om hun

Het is belangrijk om te beseffen dat er geen enkele absoluut correcte manier bestaat om hoogbegaafdheid in een definitie te vatten

Foto's: Wilbert van Woensel

hun prestaties, omdat ze niet willen opvallen (Alvarez González, 2002).

Persoonlijke leerdoelen

In de praktijk komt het vaak voor dat de methode of de algemene leerdoelen als een leidraad gelden voor het leren. Hoogbegaafde leerlingen leren sneller en ook ten opzichte van elkaar anders, omdat ze andere voorkeuren en interesses hebben. Dat betekent dat een standaardaanpak niet werkt. Als een leerkracht bijvoorbeeld een kanten-klare oplossing inzet, zoals een verrijkingsmethode of een verrijkingskist, kan het gebeuren dat een hoogbegaafde leerling niet enthousiast aan het werk gaat met deze materialen. Algauw wordt dan gezegd: 'Zie je, hij kan het toch niet.' En deze leerling wordt 'teruggezet' naar de standaardaanpak. Deze aanpak werkt niet en moet anders:

- Per hoogbegaafde leerling moeten persoonlijke leerdoelen vastgesteld worden (voor korte en lange termijn) die gebaseerd zijn op nog te leren vaardigheden, strategieën en kennis;
- Vaardigheden en strategieën zijn belangrijker dan kennis, die immers reproduceerbaar is zonder al te veel oefening;
- Vervolgens moet beschreven worden welke materialen en welke begeleiding nodig zijn en binnen welk tijdsbestek de vastgestelde leerdoelen bereikt moeten worden.

Met andere woorden: je moet eerst weten welke vaardigheden een leerling moet oefenen en daarna pas je het materiaal aan. Niet

andersom: eerst materiaal kopen en dan bij alle hoogbegaafde leerlingen inzetten.

Laura op school

Laura is uitzonderlijk begaafd, ze haalde op een IQ-test een score van 143. De ouders van Laura schakelen mij begin groep 4 in, omdat Laura vastloopt. Ze haalt D- en E-scores op de Cito-toetsen en dat vindt de school niet leuk. Na het afnemen van een didactisch onderzoek adviseer ik de school. Laura wordt direct versneld naar groep 5 (door het gebrek aan sociale aansluiting loopt ze ook cognitief vast). Door de versnelling naar groep 5 verbetert niet haar sociale aansluiting, omdat Laura sociaal ongeveer vier tot vijf jaar voorloopt. Op het gebied van taal en rekenen heeft Laura een volledig eigen aanpak nodig. De instructie moet kort zijn (ongeveer vijf minuten) zodat Laura meteen met de opdrachten aan de slag kan gaan. Tijdens de rekenles moet rekening worden gehouden met top-down leren van hoogbegaafde leerlingen. De rekenmethodes zijn bottom-up opgebouwd en sluiten niet aan bij de manier van leren van hoogbegaafde kinderen. Ik heb de school aangeraden de methode los te laten en gebruik te maken van Het Grote Rekenboek (Van der Mark & Kuiper, 2015). Dit boek kan het beste gebruikt worden in plaats van de methode. Controleren van behaalde doelen kan men doen met behulp van de kerndoelen per leerjaar. Met kinderen als Laura kun je het beste als volgt te werk gaan:

- Maak een overzicht van de kerndoelen tot en met groep 8;

Hoogbegaafden leren sneller en anders. Een standaardaanpak werkt daarom niet

In een gemengde klas zijn hoogbegaafde leerlingen terughoudend, omdat ze niet willen opvallen

Blijf altijd beseffen dat een hoogbegaafde leerling dagelijks in een voor hem intellectueel ongeschikte omgeving moet functioneren

- Bepaal wat de leerling al beheerst. Het kan zijn dat een leerling in groep 6 nog niet klok kan kijken, maar wel bijvoorbeeld met algebra bezig is. Of dat een leerling in groep 4 nog niet cijferend kan rekenen, maar wel breuken en percentages snapt;
- Maak een leerplan waarbij je de nog te leren onderwerpen per blok verdeelt;
- Laat de methode helemaal los en houd je vast aan de kerndoelen, dat is beter te overzien en beter te compacten. Diverse oefeningen kunnen wel uit de methode gehaald worden;
- Bij spelling en taal geldt hetzelfde: hoogbegaafden leren top-down en dat betekent dat je soms een onderwerp uit een hogere groep moet gebruiken om iets in de lagere groep uit te kunnen leggen. Je kunt een leerling een stuk tekst uit zijn lievelingsboek of een zelfgekozen krantenartikel laten ontleden. De woordsoorten kunnen door de leerling opgezocht worden in een grammatica-overzicht.

Hoe is het nu met Laura?

In groep 6 had ze een heel lieve en flexibele juf waar ze een klik mee had. Hierdoor leerde Laura bijzonder snel. Haar sociale ontwikkeling liep ook verder en Laura begon zich steeds minder prettig te voelen op school. In overleg met het samenwerkingsverband en een onderwijsrechtadvocate is toen besloten Laura thuisonderwijs te gaan bieden. Na een jaar thuisonderwijs (met de school als eindverantwoordelijke) is Laura toen ze 9,5 jaar was ingestroomd in het vwo. Is dit zo bijzonder? Nee, in mijn praktijk ken ik veel meer kinderen die zelfs op zevenjarige leeftijd klaar zijn met de basisschool. Onderwijs aan hoogbegaafden is veel complexer dan menig artikel of training doet vermoeden. Als leerkrachten praten over een hoogbegaafde leerling, hebben ze het over het algemeen over iemand die een IQ van 130 of meer scoort op een IQ-test. Maar hoogbegaafdheid strekt zich vanaf die 130 IQ tot 210 IQ. In Nederland kan met de beschikbare tests een IQ tot 145 gemeten worden, in Engelstalige landen kan men met de Stanford Binet-test tot 210 meten. Het betekent dat we kinderen in de klas hebben die wel degelijk een IQ van 160 of 170 hebben, het is alleen niet bewezen met een IQ-test. Dit besef is belangrijk als scholen willen nadenken over passend onderwijs. Het kan namelijk gebeuren dat een school niet kan bieden wat een uitzonderlijk begaafd kind nodig heeft en dan is het, zoals bij Laura, nodig om andere oplossingen te zoeken.

Afspraken over versnellen

Gezien de overwegingen in dit artikel moet elke school een stappenplan hebben voor het

versnellen, waarbij niet alleen een zichtbare cognitieve voorsprong, maar ook een sociale en emotionele voorsprong en onderpresteren een rol spelen. Verlinden, Oostindie, Bouwman en Ottink (2015) leggen in het artikel 'Versnellen loont!', dat in JSW is verschenen, uit hoe je als leerkracht een juiste afweging maakt om te versnellen. De aspecten van sociale en emotionele ontwikkeling (of het gebrek daaraan) worden vaak op oneigenlijke wijze gebruikt. Sociale of emotionele problemen worden vaak gezien als gevolg van een sociaal-emotionele achterstand, terwijl het tegenovergestelde aan de hand is (Robinson, 2004; Robinson & Noble, 1992). Blijf altijd beseffen dat een hoogbegaafde leerling dagelijks in een voor hem intellectueel ongeschikte omgeving moet functioneren. Dit kan leiden tot aanpassingsproblemen. Een versnelling is juist hier op zijn plaats. Wat moet een persoonlijk leerplan bevatten? Houd rekening met deze punten:

1. **Om het beginniveau van de leerling vast te stellen, is het nodig om de leerling te toetsen met methodegebonden toetsen.** Cito-toetsen zijn hiervoor niet geschikt, omdat hoogbegaafde leerlingen vaak moeite hebben met de vraagstelling van deze toetsen;
2. **Zodra in kaart is gebracht waar de leerling per vakgebied staat, kan bepaald worden wat hij nog moet leren.** Dit kan leerjaaroverstijgend plaatsvinden. Er zijn leerlingen die nog zo weinig te leren hebben

dat in groep 6 bijvoorbeeld kan blijken dat ze nog twee onderwerpen moeten leren voor rekenen en dat ze dan klaar zijn met de basisschool;

- 3. Nu bekend is wat de leerling beheerst en wat hij nog moet leren, kan de leerkracht inschatten hoeveel tijd dit in beslag gaat nemen.** Dan blijkt hoeveel tijd beschikbaar is voor verrijkingswerk. Besef wel dat verrijkingswerk geen extraatje is, het is in feite de basis voor hoogbegaafde leerlingen. Verrijkingswerk is belangrijker dan basiswerk, omdat dit (als het goed gekozen werk is) het hoger-orde-denken aanspreekt en aansluit bij de cognitieve behoeften van de hoogbegaafde leerling;
- 4. Naast de cognitieve kant moeten ook andere leerbehoeften in kaart gebracht worden.** Welke vaardigheden en strategieën moet de leerling leren, wat wil de leerling zelf leren en welke interessegebieden heeft de leerling. Het heeft namelijk geen zin om verrijkingsmateriaal voor rekenen aan te bieden aan een leerling die niets heeft met wiskunde, maar wel geïnteresseerd is in taal of geschiedenis. Verrijkingsmateriaal moet (deels) aansluiten bij de interesses van hoogbegaafde leerlingen;
- 5. Zoek naar passend materiaal. Hiervoor is het vaak niet nodig om dure pakketten aan te schaffen.** Door kleine aanpassingen

voor hoogbegaafden, door bijvoorbeeld een andere vraagstelling waarbij een hoger-orde-denken-vraag uit de Taxonomie van Bloom gebruikt wordt;

6. Het plan zal regelmatig (iedere vier tot zes weken) geëvalueerd moeten worden.

Hoogbegaafde leerlingen ontwikkelen zich asynchroon en het is moeilijk te voorspellen hoe hun leercurve zal zijn.

Hoogbegaafdheid in kaart

Het is voor leerkrachten niet altijd gemakkelijk om hoogbegaafde leerlingen te onderwijzen. Hoogbegaafden hebben door hun speciale karakteristieken ook speciale (leer)behoeften. Dit wordt vaak onderschat en niet goed in kaart gebracht. Een leerkracht zou een kritische, onderzoekende houding moeten hebben om zijn eigen onderwijspraktijk regelmatig onder de loep te nemen. Een reviewstudie over leren van leerkrachten (Van Veen, Zwart, Meirink & Verloop, 2010) wijst uit dat de meeste effectiviteit van leren wordt bereikt als leerkrachten zelf actief en onderzoekend leren, samen leren en daar voldoende tijd en ruimte voor hebben. Voor de dagelijkse praktijk kan het nuttig zijn als een of twee in hoogbegaafdheid geïnteresseerde leerkrachten zich specialiseren en vervolgens hun collega's ondersteunen. Hoogbegaafdheid is een complexe materie en er is per leerling een maatwerkplan nodig. Dit vergt expertise en ervaring. Als er per school (of per twee scholen) een expert-leerkracht aanwezig is, zullen meer kinderen tijdig gesignaleerd en op de juiste manier begeleid worden. ●

Meer lezen?

De publicatie *Hoogbegaafde kinderen versnellen niet* (2016) is te bestellen via de website van Renata Hamsikova: <https://www.ieu.nl/hoogbegaafde-kinderen-versnellen-niet>.

LITERA TUUR!

- Alvarez González, B. (2002). Estrategias cognitivas para alumnos de altas capacidades. Un estudio empírico: Programa DASE. *Bordón*, 54 (3), 341-358.
- Mark, M. van der & Kuiper, J. (2015). *Het Grote Rekenboek*. Groningen: Scala Leuker Leren.
- Robinson, N. (2004). Effects of academic acceleration on the social-emotional status of gifted students. In: Colangelo, N., Assouline, S., & Gross, M. (Eds.). *A nation deceived: How schools hold back America's brightest students* (pp. 59-67). Iowa City, Iowa: The University of Iowa.
- Robinson, N., & Noble, K. (1992). Social-emotional development and adjustment of gifted children. In: Wang, M., Reynolds, M., & Walberg H. (Eds.). *Handbook of special education: Research and practice* (pp. 57-76). Oxford, UK: Pergamon Press.
- Veen, K. van, Zwart, R., Meirink, J., & Verloop, N., 2010. *Professionele ontwikkelingsinterventies van leraren, een reviewstudie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinterventies van leraren*. Leiden: Iclon/Expertisecentrum Leren van Docenten.
- Verlinden, J., Oostindie, B., Bouwman, N., & Ottink, M. (2015). Versnellen loont! *JSW*, 99 (10), 6-9.